

*Пьотр Борек*¹

КАЗАЦИТЕ В ТВОРЧЕСТВОТО НА ЮЛИУШ СЛОВАЦКИ (ОТ „УКРАИНСКАТА ДУМКА“ ДО „ЗМИЯТА“)²

Piotr Borek

COSSACKS IN JULIUS SLOVACKI'S WORK: FROM *DUMKA UKRAIŃSKA* TO *ŻMIJA*

Ukrainian motifs span a significant domain in Julius Slovacki's poetry. The author's interest in Ukraine stems, on the one hand, from his family ties with his birthplace of Krzemieniec and, on the other, from the achievements of the so-called Ukrainian School within Polish Romanticism. To this must be added the poet's fascination with Ukraine's past and in particular with the history of the Cossacks. As a Romantic poet, he was impressed by the ideals of liberty in the Cossacks' fight against the Polish establishment as well as against Turks and Tatars. Slovacki adopts an equivocal attitude to Ukraine's past. This is due to the dual perspective in the poet's evaluation of the world – partly Polish and partly Ukrainian – which he had been brought up with. The Cossacks' portrayal in his early writings is axiologically ambivalent. In his texts, the Romantic poet makes use of elements from the historical, literary and folklore traditions.

Keywords: Julius Slovacki, Polish romanticism, Ukraine, the Cossacks, literary history.

Украинската проблематика заема важно място в поезията на Юлиуш Словацки. Интересът му към нея възниква както поради връзките с родното му място Кременец, така и в резултат на литературната мода, лансирана чрез творческите постижения на т.нар. Украинска школа на полския романтизъм. Словацки е впечатлен от историческото минало на украинските земи и историята на казачеството. Като романтичен поет го привличат свободолюбивите идеи в борбите на казаците и срещу полската държава, и срещу турци и татари. За Словацки е характерна нееднозначната оценка на миналото на Украйна поради напластяването на двете истории на казашките земи в съзнанието на твореца (от полска и от украинската гледна точка). Образът на казаците в ранното му творчество не е еднозначен от аксиологична гледна точка. В своята интерпретация поетът романтик използва елементи от историческата, литературната и фолклорната традиция.

Ключови думи: Юлиуш Словацки, полски романтизъм, Украйна, казаци, литературно отразение на историята

¹ **Пьотр Борек** (Piotr Borek) – проф. д-р в Института по полска филология на Педагогическия университет (гр. Краков, Полша) – dz.fil@up.krakow.pl

² Текстът е публикуван със съкращение от Piotr Borek, „Przyszłym czasom swej sławy gotować poprawce“. *Studia o literaturze i piśmienictwie wieków dawnych*. Kraków, 2015. Авторът благодари на Collegium Columbinum за даденото му разрешение за еднократно отпечатване на откъса в превод на български език.

Украинската проблематика³ е една от доминантите в поетическото наследство на Юлиуш Словацки. Интересът на поета към украинските пограничия на старата Жечпосполита произтича както от родната му връзка с Кременец⁴ и в по-широк план с Волин и Подоле, така и от своеобразната литературна мода, представена в творческите постижения на „Украинската школа“. Трябва да добавим и това, че Словацки е очарован от миналото на украинските земи и особено от историята на казачеството и казашките земи (Makowski 2000: 40).

Както е известно, в младостта си Словацки се отнася с особено предпочитание към творчеството на Антони Малчевски, Северин Гошчински и Юзеф Богдан Залески⁵. Литературният образ на някогашната Украйна, сътворен от предшествениците на поета, се слива с неговото непосредствено възприятие на украинския пейзаж (Wegwes 2003: 292–293). Младият Словацки се среща с украинската природа по време на ваканционните си екскурзии в Подоле, Брацлавската област и край Черно море. Освен това поетическото съзнание на автора на „Беньовски“ се формира под влиянието на украинския фолклор, с който се среща всекидневно в имението в Кременец. От творбите на Словацки разбираме, че е знаел руски език, с който са си служили домашните слуги, а неговата кореспонденция сочи, че в дома на Саломея⁶ са били популярни украинските думки⁷ (Słowacki 1962: 8). Последните са пълни не само с обществено съдържание (с етично звучене), но и с исторически разкази, стигащи поне до времето на Богдан Хмелницки. Следователно Словацки опознава в младостта си двете истории на Украйна: полската, която налага санкцията на „господарското“ („pańskość“) и „висшето“ (в областта на престижа, но и на цивилизацията) и украинската – подчинена в настоящето, но исторически воюваща за своята независимост. Свободолубието е изразено в епическите думки в образите на казаки, борещи се не само срещу лехитските, но и срещу турските и татарските нашествия (Kasjan 2000).

В поезията на Украинската школа Словацки забелязва и отграничава двете несъвпадащи оценки за миналото на Украйна. Стига се до напластяване на двете истории на тези земи в съзнанието на твореца, който се стреми да бъде независим от тях. Историята, записана в украинския фолклор, не е благосклонна към поляците, защото не иска да види в тях братята-лехи – за това пише още през XVII в. Лазар Баранович⁸. От друга страна, полските историографски свидетелства показват русите-украинци обикновено в лоша светлина.

Виждането на Словацки за Украйна търпи еволюция. Младежкото му творчество сочи по-скоро влияние на традицията на сантиментализма и байронизма. В съзливото, написано през 1826 г., стихотворение „Мелодия 2“ топосът на плодородната Украйна е подчинен на властващата тема – любовта. Лирическият субект твърди: „Стъпвах по килима от цветя уханни в Софиувка⁹, ходех из цветните поля на Украйна“ (Słowacki 1959: 14) Но украинската флора не дава утеха, понеже в нея липсва цветът на папратта, синоним на „щастие на земята“.

Може да се твърди, че едва опитът от Ноемврийското въстание става причина за друг поглед към тази част от старата Жечпосполита. Както отбелязва Анджей Фабиановски, „още тогава (през 30-те години на 19 век – П. Б.) Словацки вижда в Украйна автономна историко-културна цялост, която може да води самостоятелен политически живот.“ (Fabianowski 2000: 73) Това твърдение, дори и да не се съгласува напълно с намеренията на автора на „Баладина“ (въпросът не е решен еднозначно в контекста на цялостното творчество на поета), потвърждава неговата чувствителност към обществено-културното, религиозното и светогледното своеобразие на коренните жители от гледна точка на поляците.

³ Прилагам термина в днешното му значение по отношение на някогашната руска нация, която във времето, за което става дума, населява големи части от киевското, брацлавското, подолското воеводство, от Запорожието, Волин и Червената Рус. Словацки си служи с термина „украинец“, отнасяйки го към шляхтата, обитаваща приднепърското воеводство.

⁴ Кременец е родно място на Словацки. Днес е град в Западна Украйна, който е принадлежал към източните погранични области на Полша.

⁵ Поети от т.н. Украинска школа на полския романтизъм. Бел. прев.

⁶ Майката на Юлиуш Словацки. Бел. прев.

⁷ Думката е украинска фолклорна баладно-елегична песен, изпълнявана в съпровод на струнен музикален инструмент. Бел. прев.

⁸ Лазар Баранович (1616 – 1693) – украинско-полски писател от времето на барока. – Бел. прев.

⁹ Известен парк в Тараклийката област с ключови репрезентации в полската литература.

Без съмнение най-изразителният знак на украинското своеобразие (освен езика, пейзажа и плодородната земя) за Словацки остава казачеството. В своите първи литературни стъпки той подкрепя популярната сред някои поети на Украинската школа „казакофилия“. Лансират я главно: Михаил Чайковски, Томаш Падура и Бохдан Залески (Grabowicz 1991: 979). Самият Словацки не е казакофил, но в духа на епохата забелязва в тази историческа и социална паравоенна формация онези черти, от които черпи образци съвремието на романтиците (например любовта към свободата, гордостта, мъжеството, животът в симбиоза с природата).

Ако проследим хронологично поетичното наследство на Словацки от гледна точка на образите на казаците в него, трябва да тръгнем от „Dumka ukraińska“ (1826, Украинската песен). Заглавието сигнализира поетическа препратка към традицията на думката и украинските песни, с които авторът се е срещал в родния си дом. Няма съмнение, че инспирациите за създаването на разказа за нещастната любов между казака Рунко и Ханка трябва да се търсят във фолклора от пограничните райони (т.н. Креси) и в ранно романтичния герой, комуто не е съдено да изпита щастие в чувствата си. В този случай аналогията с „Мария“ (1825) на Малчевски, както и с „Ballady i romanse“ (1822, „Балади и романи“) на Адам Мицкевич, е лесно доловима. Песимистичната визия на казашката съдба в същото време е близка до традицията на украинската думка, определена от Ян Мирослав Касиян като „народен епос“ (Kasjan 2000). Изхождайки от това твърдение, можем да кажем, че „Украинската песен“ свързва елементи от епическия разказ за съдбата на казашките герои с лиричния коментар на поетическия субект.

Родовият синкретизъм на думката е забелязан отдавна и се счита за един от нейните жанрови показатели. В своята творба Словацки оперира постоянно със стереотипни (както за фолклорната, така и за литературната традиция) представи за казака. Още първите стихове показват Рунко като „тъжен“, „млад“ и заедно с това очарователен младеж, в когото девойките лесно се влюбват. Отсъствието на реалистичен поглед към него личи в израза „с навити на пръстени къдри“, които повече напомнят за салонна прическа, отколкото за казашки перчем. Може би този детайл говори за съпътстващата мисия на героя като „оръженосец на войводата“ или е израз на деликатността и чувствителността на героя. Оказва се, че Рунко е и поет, който пее „думки на бардона си“¹⁰. Това не са радостни песни, както разбираме от обръщението на лирическия субект към казака:

Хей, Рунко! Твоята тъга отде е?
И загуби какви оплакваш?
Не бива младост да посърва. Зле е,
когато цвят през пролетта окапва.
Казакът от Украйна е известен
със храброст и характер весел.

При моделирането на образа на Рунко натежават литературните, романтични черти, меланхолията е доминираща характеристика. Авторът на „Украинската песен“ не развива призованата като опозиция на тъгата типична казашка „веселост“ и „храброст“, а по-скоро се придържа към „робската думка“, произпълнена с болката от нещастната пленническа съдба и носталгия по свободата¹¹. Както в „Мария“ на Антони Малчевски¹², така и тук четем послание за трагичната съдба на младия герой и израз на фатализъм – страх от намесата на висша сила, която се разпорежда с живота на казака.

Съдбата на казашката двойка Словацки представя чрез паралел от опозиции. За Рунко е характерна динамиката – полетът на коня през украинската степ (напр. „Как бързо тича враният ти кон“, „Ти носиш се през степните поля / и с вятъра се впускаш в надпревара“, „Лети и носи се в полята“¹³). При Ханка личи тенденция към укротяване на динамиката, към статичен покой: „В тихо щастие дните твои текат“, „Ти сред приятели, роднини / не знаеш още за тъга причини“, „Седи Ханка

¹⁰ Бардон – старинен украински музикален инструмент, прилича на гусла. – Бел. прев.

¹¹ Вж. думките „Плачът на пленника“ (Placz niewolnika), „Плачът на робите от галерата“ (Placz niewolnika na galerze), „Иван от Бохуслав“ (Iwan z Bohusiawia) в сборника „По тихите води...“ (Na ciche wody...) (Kasjan 2000).

¹² Вж. многоаспектната интерпретация на Е. Феликшяк (Feliksiak 1997).

¹³ „Szybko biega koń twój wrony“, „Na stepowe pędzisz pola, / Tam wyścigasaz wiatr w zawody“, „Pędzi, leci spośród błonia“.

върху камък¹⁴. Това, което свързва героите, е преди всичко чувствителността и меланхоличната нагласа. И двамата са характеризирани с постоянните епитети „тъжен“, „нешастен“, характерни и за украинската думка. Интересно е и това, че не познаваме по-ранната съдба на героите, защото ги срещаме в момента на раздялата им след тайната им среща край Днепър. Този момент, съгласно внушенията на поета, трябва да бъде разбран символично, като начало на вечната разлъка, причинена от отвеждането на Ханка в плен и последвалото самоубийство на поета казак. Любовта, тази главна тема на творбата, е пресътворена в духа на романтичната неосъщественост. Казакът на Словацки в „Украинската думка“, макар и надарен с „автентични“ черти на младец¹⁵, има сантиментален облик – подвластен на фаталната сила на съдбата, той не успява да се пребори за своето лично щастие. Неговата съдба е образно и метонимично представена чрез съдбата на музикалния инструмент „бардон“, който потъва във водите на Днепър: „Ах, това бардон е, на Днепър в гълбините, / със звън се удря във скалите, подобен на предсмъртен стон.“¹⁶

Авторът на „Беньовски“ не свързва образа на Рунко с точното историческо време. Някои темпорални и топографски знаци позволяват приблизително да определим това време. Събитията се разиграват край Днепър в периода, когато татарите нападат тези терени – възможните исторически граници на това време се простират от втората половина на XVI век до края на следващото столетие, както можем да заключим от службата на младеца при воеводата. За да бъде представена една нещастна любов, не е необходимо съвсем точно историческо време – знаем, че романтиците твърде свободно възприемат (интерпретират) както пространствено-географските реалности, така и събитията. Локалният колорит, обрисован в „Украинската думка“, се ограничава до няколко десигнати: степта, бреговете на Днепър, селската къща с растяща пред нея бреза, могилиите, символизиращи преходността (тук те все още не са така многоизмерно интерпретирани както в „Сребърният сън на Саломея“).

Казашката тема се появява и в написаната през 1829 г. „Piosenka o kozackiej dziewczynie“ („Песен за казашката девойка“). Тази творба, за разлика от „Украинската песен“, е преситена с лиризм. Главната героиня е полудяла девойка, която бере цветя за невъзможната си сватба, спомняйки си за избраница на сърцето си, който вече не е между живите. За самия казак не знаем нищо със сигурност, освен че е загинал, но „не от рицарска стомана“ („nie z gycerskiej stali“) и че е бил скитник. [...]

Казациите – герои на ранното творчество на Словацки, са подвластни на романтичната конвенция в портретирането на героите: нещастно влюбени, умиращи твърде рано, отхвърлени от средата си. Струва ми се, че през този период поетът се намира под силното влияние на фолклора и заедно с това – на сантиментално-романтичната традиция в моделирането на образите. По-прецизният анализ на стиховете отвежда по-скоро до извода, че тук става дума за вторичност, а не за авторска оригиналност в създаването на героите-казаки. Трябва да се подчертае имитативността спрямо фолклорните и литературните образци, свързани с представяния свят на Украйна и украинското казачество. [...]

Авторът на „Książd Marek“ („Свещеник Марек“) е едва в началото на пътя си, когато пише за историята на казачеството в стиховете си, създадени преди Ноемврийското въстание от 1830 г. В „Украинската думка“ се появяват само слаби отгласи от рицарската традиция на младежите. Може дори да се каже, че те са част само от историческия колорит, а не от основното съдържание на творбата. По друг начин стои въпросът с творбата „Żmija. Romans poetyczny z podań ukraińskich w sześciu pieśniach“ („Змията. Поетичен романс по украински предания в шест песни“). Интерпретативен ключ към поемата се оказва „Обяснението“, което поетът добавя към текста. Ето неговото съдържание:

Поместеният тук романс е почти напълно творение на въображението. И досега народът на Украйна сочи огромен насип, наричайки го „валът на Змията“. Някои считат, че Змията е била един от първите и най-стари вождове от Запорожието. Друго предание казва, че дяволът в образа на змия донесъл голям камък, с който искал да удари и събори църквата, но изплашен от кукуригането на петел, изпуснал камъка в степите. Следвайки първото от преданията, сътворих приказния герой на

¹⁴ „W cichym szczęściu dnie twe płyną“, „Wśród przyjaciół, wśród rodziny/ nie znasz jeszcze trosk przyczyny“, „Siedzi Hanka na kamieniu“.

¹⁵ Младец – казашки войник. – Бел. прев.

¹⁶ „Ach, to bardon w Dniepru toni/ tłukać się o skały z brzękiem/ konającym zabrzmiał jękiem“.

моя романс и обвързах с него различни, споменавани в историята събития. И така: действителен факт е, че казаците със своите *чайки*¹⁷ бягат през Черно море, запалват множество градове в Анатолия и Киликия и достигайки до Цариград, запалват пожар в предградието Пера. Султанът изплашен вижда горящите кули на Босфора и иска да даде злато за откуп. В старинни документи, намерени в кулата на катедралата Свети Йоан във Варшава, отдавна публикувани от Немцевич¹⁸ в неговите исторически бележки за старата Жечпосполита, има бележка за казаците. Оттам взех сведението, че когато някой от пашите е бил вземан в робство от казаците, са го затваряли в клетка и са го осмивали като Баязид¹⁹. Описанията на местата са взети отчасти от Грондзки, отчасти от Боплан, По времето на Боплан върху най-високия от островите Чертомелик се виждат руини на замък, до които не достигат водите на топящите се през пролетта зимни преспи. У този автор съм чел за това как турските галери загиват в лабиринта между чертомелицките острови в битка с казашките „чайки“. Този писател описва начина, по който казаците и татарите ловуват степни антилопи – картина, която се постарях да предам правдиво в първата песен на моя романс, както и картината на пленяването на турските кораби от казаците в песен четвърта. На някои места оставам верен на духа на украинската народна песен и се отдалечавам от описателния метод, за да оставя разказа на казашкия водач, но не мисля, че тази волност на въображението ще обиди читателя.

В настоящата повест използвам десетосричен стих, който може би на места измъчва слуха на читателя, но мисля, че той е най-подходящ за такъв вид творба. При ползването на това стихосложение цезурата е винаги в средата, така както при осмосричното и единадесетричното стихосложение. (Słowacki 1986: 190–191)²⁰

Съпоставката на авторвата историческа „библиография“, посочена като изворова основа на „Змията“, с цитираните в нея извори води до интересни наблюдения. Словацки ползва в различна степен всички споменати текстове. Така например вторична роля играе написаната на латински език хроника на Самуел Грондзки, която разказва за полско-казашкия конфликт през втората половина на XVII век (ролята на тази творба се ограничава до общия историко-географски колорит) (Grądzki 1789). Както е известно, поетът съсредоточава вниманието си върху борбите на казаците с турските и татарските нашественици от един малко по-ранен период (следователно не става дума за конфликта с Жечпосполита). Изхождайки от съдържанието на поемата, можем да заключим, че действието се развива най-късно в първата половина на XVII век (докато творбата на Грондзки се отнася до по-късно време). Няма съмнение, че някои моменти от поетическото повествование са вдъхновени от Юлиан Урсин Немцевич. Не могат да бъдат подминати и споменатите украински предания, в които Змията се появява като легендарен казашки водач. Ключовата роля в лирическите партии изиграват народните украински песни, които се опитва да идентифицира Витолд Белза. (Bełza 1909) Оказва се например, че „*Powieść kozacka. Rusalka*“ („Казашка повест. Русалка“) е инспирирана от песните, издадени от Михайло Максимович. Вероятно влиянието на фолклорните нарации е преминало и през посредничеството на поезията на Залески²¹.

Най-важна роля изиграва „Описание“ на Украйна от Гийом Левасер дьо Боплан, французин на служба при Зигмунт III и Владислав IV Ваза през периода от 1630 – 1648. Като военен инженер той съдейства за изграждането на редица укрепления на територията на Украйна, освен това изработва нейна подробна карта, чиято интерпретация представлява споменатото „Описание“. При прочита му Словацки е бил очарован също и от фауната отвъд Дунава, чийто символ е степната антилопа в първата песен. Поетичната реконструкция на черноморската експедиция на казаците поне от края на 15. век²²

¹⁷ Казашки бойни лодки – Бел. прев.

¹⁸ Юлиан Урсин Немцевич (1791–1841), известен полски просвещенски писател, автор на исторически дневници. – Бел. прев.

¹⁹ Препратка към съдбата на турския султан Баязид (Светкавицата), който стои начело на войската, завоювала Търновското и Видинското царство, и умира през 1403 г. в плен на тараския вожд Тимур, след като е затворен в клетка и унижаван. – Бел. прев.

²⁰ Следващите цитати от „Змията“ са по това издание.

²¹ Такава вероятност сочи Мариан Урсел във встъплението към цитираното издание на *Поетични повести* на Словацки, с. LXI.

²² „От края на XV век изворите сочат все повече на брой казашки експедиции по долното течение на Днепър (т.нар. Ниж) и в Черно море със саморъчно направени лодки. Те грабят както тарарите, така и руските търговци и пратеници по пътищата между Москва и Крим“ (Serczyk 1984: 46).

навежда на мисълта, че концепцията за „казака-мореплавател“²³ и за казака-нашественик в мохамеданските метрополии води своето начало именно от текста на Боплан. С него Словацки се запознава от дневниците на Немцевич, който помещава текста на французина в третия том. Поетът подчертава, че всички посочени извори е поставил под властта на въображението си, така че псевдоисторическата нарация се смесва с приказни моменти, почерпени от преданията, легендите и песните на украинския народ. Както в „Украинската думка“, така и тук, не можем да определим точно приблизителното историческо време в поемата. Неговата правдоподобност се разтегля най-малкото през целия XVI век (с възможно преместване напред, към първите десетилетия на XVII век). За Словацки историческото време не е най-важната категория в експлицирането на водещата идея. За него по-скоро е важно да създаде моделна конструкция на времето и пространството, разпознавано от читателя като украинско. Именно в пространството на Украйна се разиграва действието на „Змията“.

Поетическата концепция за казачеството е повлияна не само от украинските предания, но и от традицията на романтичния байронизъм, която засяга преди всичко изграждането на главния герой – хетмана Змията, ренегат, който сее страх и смърт и по двете посоки на воюващите нации²⁴. Мотивацията за взетите решения и за действията на казака е разкрита от поета едва в края на изложението (в „Песен пета“) в съгласие с постулираната тайнственост на героя. Както разбираме, след като Пашата, водач на турската фрегата, преследва казаците, е взет в плен (а преди това синът му Селим е убит), Змията разкрива на турчина какъв е поводът за неговото отмъщение:

„Позна ли ме?“ – „О, да, познах те, дяволе проклети!
 Син на убиец!“ – „Кръв за кръв заветна!
 Защото ти, паша, уби баща ми,
 той също бе паша и господар.
 Но ти жадуваше за царски дар,
 наклевети баща ми пред султана,
 и от ръцете му сам взе въжето,
 невинния очерни и обеси.
 Аз син съм на убития паша!
 Бях слаб тогава да мъстя,
 града напуснах, ставайки изгнаник,
 но в мен остана като жива рана
 главата на баща ми, над портите забита.
 И досега през тъмните ми нощи
 тя бледа идва, следва ме все още
 и с кървави очи връхлита.
 От сенки не изпитва страх Змията,
 сън си откупих, щом убих сина ти,
 сега кръвта ти искам да пролея,
 срещу сълзите на любимата Зулема,
 които тя проливаше в харема ти. (Słowacki 1986: 178)

Антитурската дейност на ренегата е представена като отмъщение за смъртта на баща му и за унижението на неговата любима Зулема – наложница на Пашата. Отмъщението трябва да бъде допълнено със смъртта на турчина, освободен от клетката и призован на дуел. Но става така, че Змията е убит, а Пашата запалва замъка му и бяга в родните си страни. [...]

Змията се оказва двоен предател – мами както турците, така и казаците, против които е воювал с татарите. Но антиказашката дейност не получава в поемата своето задоволително психологическо осветление. Неговото твърдение, че иска „ден поне един от злото блудно да открадне“ внушава, че в ролята на казашки хетман той се опитва да постигне равновесие и да се „опълчи на порока“. За разлика

²³ Станислав Маковски вижда в моделирането на новия казашки герой (не конник, а мореплавател) продължение и противопоставяне на Малчевски. (Makowski 2000: 46) Изглежда, че текстът на Боплан внушава на Словацки този образ. Слизането на казаците към Черно море от самото начало се осъществява по речен път.

²⁴ Тази тема е най-добре репрезентирана от М. Урсел в книгата му „Романтичния герой в поетическата повест“ (срв. Ursel 1973).

от байроновите герои Змията не е трагичен персонаж. Накрая той загива от ръката на Пашата, след като е прокълнат от православния свещеник²⁵. Словацки създава хетмана още от самото начало като нееднозначен образ и в етичен, и в телесно-духовен план. Етичната двузначност е внушена и от името му, обвързано с образа на сатаната в народно-религиозната традиция, чиято демонология виждаме неведнъж отразена в образа на Змията. [...]

В обобщение на разсъжденията за образа на казациите в ранното творчество на поета-пророк, трябва да подчертаем, че авторът изкусно използва елементи на историческата, литературната и фолклорната традиция. Този синкретизъм води до интересен литературен експеримент: „романсът“ се използва от еднозначни жанрови определения (свързва елементи от думката и от лиризма на официалната песен). Както се е постарал да обрисова това авторът, отчасти на принципа на опозицията, така и украинските думки моделират образа на странния казак, различен от другите, нещастен любовник, дете на степта. Това води до извода, че написаната през периода 1831–1832 г. творба заема важно място в творчеството на поета, представяйки казашката индивидуалност като израз на неограничената свобода.²⁶ Освен създадените образи на герои-араби, съществена роля изиграва и литературният портрет на казашкия хетман, наричан Змията.

ЛИТЕРАТУРА

- Belza 1909:** Belza, W. *Żmija // Cieniom Juliusza Słowackiego, rycerza napowietrznej walki, która się o narodowość naszą toczy*. Lwów, 1909.
- Fabianowski 2000:** Fabianowski, A. *Historiozoficzna funkcja Ukrainy w twórczości Juliusza Słowackiego // Ukrajina i Polska doby romantyzmu: obraz susida*, red. A. Łomakowycz, W. Sobczuk, O. Wasylyszyn. Krzemieniec, 2000.
- Feliksiak 1997:** Feliksiak, E. *„Maria” Malczewskiego. Duch dawnej Polski w stepowym teatrze świata*. Białystok, 1997.
- Grabowicz 1991:** Grabowicz, G. G. *Ukraina // Słownik literatury polskiej XIX wieku*, pod red. J. Bachórzea i A. Kowalczykowej. Wrocław-Warszawa-Kraków 1991.
- Grądzki 1789:** Grądzki, S. *Historia belli cossaco-poloniki*, Peszt, 1789.
- Kasjan 2000:** *Na ciche wody. // Ludowy epos ukraiński*, wyboru dokonał, przełożył i komentarzem opatrzył J. M. Kasjan, Toruń, 2000.
- Makowski 2000:** Makowski, S. *Juliusz Słowacki. Narodziny poety „szkoły ukraińskiej“ // Ukrajina i Polska doby romantyzmu: obraz susida*, red. A. Łomakowycz, W. Sobczuk, O. Wasylyszyn, Krzemieniec, 2000.
- Słowacki 1959:** Słowacki, J. *Dzieła*, pod red. J. Krzyżanowskiego, t. I. *Liryki i inne wiersze*, oprac. i raz wstęp napisał J. Krzyżanowski, Wrocław, 1959.
- Słowacki 1962:** Słowacki, J. *Korespondencja*. oprac. E. Sawrymowicz. Wrocław 1962.
- Słowacki 1986:** Słowacki, J. *Powieści epickie*. oprac. M. Ursel, Wrocław-Kraków, 1986.
- Serczyk 1984:** Serczyk, W. A. *Na dalekiej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny do 1648*, Kraków, 1984.
- Strycharska-Brzezina 2005:** Strycharska-Brzezina, M. *Kozak ukraiński. Studium językowe*. Kraków, 2005.
- Ursel 1973:** Ursel, M. *Bohater romantycznej powieści poetyckiej*. Wrocław, 1973.
- Werwes 2003:** Werwes, H. *Tam gdzie lkw srebne fale płyną. Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich w XIX i XX wieku*, Warszawa, 1972.

²⁵ Причина за това е съблазняването на дъщерята на свещеника, Ксения, която ражда дете от Змията. – Бел. прев.

²⁶ По този въпрос заслужава внимание езиковедската реконструкция на многозначността на лексемата „свобода“ („wołność”) в контекста на няколко епохи (срв. Strycharska-Brzezina 2005).